

O pjesničkoj slobodi (ili: Oprostite, znaju li oni hrvatski jezik?)

UDK: 371.3:811.163.42-26
371.3:811.163.42'243

Izvorni znanstveni rad/Refereed Research Paper

Josipa Korljan, Filozofski fakultet u Splitu, Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Sažetak

Ovaj rad postavlja tezu da uporaba književno-umjetničkih tekstova u kojima je prisutna pjesnička sloboda na gramatičkoj razini pospješuje usvajanje hrvatskoga kao J2. Nakon prvotnog efekta "začudnosti", polaznici uz mentorovu pomoć detektiraju odstupanje od pravila i time pospješuju vlastitu recepciju gramatičkih i pravopisnih pravila.

Na antologijskim pjesmama hrvatskih autora (Parun, Pupačić, Slamnig, Šimić) pokazuje se kako pjesnička odstupanja skreću pozornost na gramatička i pravopisna pravila. U gramatičkom smislu, odstupanja uzrokovana pjesničkom slobodom mogu pomoći boljem usustavljanju naučenih pravila o uporabi određenih konstrukcija. Uočavanje ili podučavanje nepravilnostima na razini rečenice rezultira pravilnim slaganjem reda riječi, a s druge strane razvija poseban osjećaj za jezik umjetničke književnosti, koji je bogatstvo naše kulture i našega naroda. Na pjesmi kao cjelini promatraju se međusobni odnosi leksika i gramatike. Također se susreće s nepoznatim riječima koje možemo povezati s povijesti ili s određenim hrvatskim regijama, tako da nam znanje o leksiku pruža mogućnost korelacije s ostalim važnim područjima proučavanja i poučavanja hrvatskoga kao J2 u punini njegove kulture, civilizacije i povijesti.

Osim što detekcija "nepravilnosti" pozitivno utječe na usvajanje gramatičkih i pravopisnih pravila, korištenje književno-umjetničkih tekstova obogaćuje polaznikovo znanje o hrvatskoj kulturi i književnosti te također obogaćuje polaznikovu duhovnu spoznaju i međukulturne kompetencije.

Ključne riječi: *hrvatski kao J2, književno-umjetnički tekstovi, pjesnička sloboda, morfološka razina, red riječi, leksik, duhovne vrjednote, međukulturne kompetencije.*

1. Uvod

Poučavanje hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika osim komunikacijskih ciljeva i jezičnoga gradiva obvezno postavlja sebi za cilj i poučavanje hrvatskoj kulturi i civilizaciji.

Ovaj aspekt poučavanja doprinosi uspješnijoj međukulturnoj komunikaciji i razumijevanju (Požgaj-Hadži, Benjak 2002: 69). Bilo da se jezik uči na sveučilištima, školama ili tečajevima među izvornim govornicima, u Hrvatskoj, ili na bilo kojem od lektorata ili tečajeva hrvatskoga jezika u inozemstvu, jedno od važnih područja hrvatske kulture zasigurno su i književno-umjetnički tekstovi. U priručnicima i udžbenicima hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika najčešći polazni tekstovi svakodnevni su dijalozi. Njihova uporaba ima i dobre i loše strane. Dobre su usvajanje svakodnevnog leksika, fraza i gramatičkih konstrukcija, a loše njihova klišeiziranost. Loše strane dosadašnjih polaznih tekstova mogla bi dobro zamijeniti književno-umjetnička podloga pomno odabranih tekstova. Osim što iščitavanjem tih tekstova polaznici usvajaju leksičko i jezično gradivo, ovi tekstovi imaju i kognitivnu funkciju. Na temelju pročitanoga, moguće je raspravljati o nizu tema koje književnost interpolira u svoj diskurs. Jedan od udžbenika hrvatskoga za strance koji se bazira na književno-umjetničkim tekstovima udžbenik je Marije Korom *Kroatisch für die Mittelstufe*, München, 2005., u koji je autorica unijela sedamnaest književnih tekstova iza kojih slijedi objašnjavanje gramatike.¹ U ovu skupinu možemo dodati još i čitanku M. Cesarec i M. Čilaš iz 2003. – *Učimo hrvatski – čitanka*, i *Hrvatsku čitanku* (2002) V. Grubišića i A. Mikulić-Kovačević.

Međutim, valja imati na umu da ovakva vrsta polaznih tekstova nije prikladna svim uzrastima. Po razdoblju izloženosti jeziku, razlikujemo dječji jezik, mladenački jezik i odrasli jezik (Jelaska, Kusin 2005: 50). Svako obrazovnoj skupini potrebno je pristupiti na poseban način, što ovisi o interesima polaznika i njihovoj zainteresiranosti. Polaznici koji su motivirani za akademsko učenje jezika mogu postati demotivirani ako im se za polazne tekstove ponude prejednostavni klišeizirani dijalozi ili suhoparni tekstovi. Njihove kognitivne sposobnosti zahtijevaju prilagođavanje nastavnika njihovu ukusu. U tom bi slučaju književno-umjetnički predlošci bili baza kojom će se steći jezična kompetencija, a ona podrazumijeva ovladavanje sustavom hrvatskoga jezika na svim njegovim razinama (od gramatičke do stilističke) (Požgaj-Hadži, Benjak 2002: 74).

Kao posebna vrsta književno-umjetničkih tekstova izdvaja se poezija. Ono što nas zanima u ovom radu upravo je poezija u kojoj do izražaja dolazi pjesnička sloboda. Odstupanje od jezičnoga standarda s jedne strane kod neizvornih govornika hrvatskoga jezika donosi zabunu, a s druge je strane uzorak na kojem se provjeravaju leksičke i gramatičke kompetencije i nadograđuje duhovna spoznaja.

2. Odabir reprezentativnih tekstova

Prema Dubravki Bouši, pjesnička sloboda (licencija poetika) označava pjesničku i umjetničku slobodu u izboru motiva, tema, stilskih izražajnih sredstava, jednako kao i sloboda u uporabi i preradi prije poznatih motiva i tema (Bouša 2004:190). Upravo sloboda u uporabi stilskih izražajnih sredstava izaziva preispitivanje kompetencija polaznika hrvatskoga kao J2.

¹ Na žalost, knjiga nije dostupna većini lektora i studenata, pa još uvijek ne možemo govoriti o bogatstvu njezine uporabe. O njoj piše M. G. Machata: "To su tekstovi vrsnih suvremenih autora, velike književne vrijednosti, intrigantna sadržaja". (Gulešić-Machata 2006: 103)

Pri odabiru polaznih tekstova na kojima će se uz pomoć pjesničke slobode pokušati izazvati osjećaj za jezičnu kompetenciju recipijentata s inojezičnoga govornoga područja mora se posebno voditi računa o svim oblicima tolerancije: vjerskoj, rasnoj, rodnoj, socijalnoj, političkoj. Osim što tekstovi moraju biti u službi cilja do kojega se želi doći, moraju biti i reprezentativni tekstovi hrvatske književnosti. Također mogu biti stavljeni i u komparativne okvire, tako da se uspoređuju s kanonskim tekstovima europske književnosti koji su nastali u tom dobu ili imaju sličnu temu.² U priručnicima i udžbenicima hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika postoje takvi tekstovi, npr. *Marice, divojko* (Engelsfeld 1996: 164), *Budi svoj* (Engelsfeld 1996: 183.), *Slap* (Kosovac, Lukić 2007:31), *More* (Kosovac, Lukić 2007:49) i sl., međutim nigdje se temeljem pjesme ne vrši analiza bilo kakvoga tipa osim što je svrha čisto spoznajna - usvajanja teksta kao primjera hrvatskoga pjesništva.³

Odabir tekstova pogoduje i razvoju međukulturne kompetencije. Prema Novak i Gulešić, "nekim je učenicima čak i važnije postići zadovoljavajuću međukulturnu nego visoku jezičnu sposobnost pa bi se nastava morala prilagođavati potrebama takvih učenika" (Novak-Milić, Gulešić-Machata 2006: 70). Kroz hrvatsku poeziju moguće je također upoznati kulturu ispijanja kave, običaje mornara u priobalnim lukama, poznata šetališta ili okupljališta, a također i odnos prema hrvatskoj tradiciji.

Polaznici škole Croatica na splitskom Filozofskom fakultetu u svojem radu često se susreću s ovakvim tekstovima. U radu će se koristiti rezultati istraživanja provedeni među polaznicima različitih stupnjeva znanja u neposrednoj nastavi heurističkim dijalogom. Struktura polaznika koji su sudjelovali u razgovoru o tekstovima je sljedeća:

Velika Britanija (1)

Kolumbija (2)

Amerika (2)

Kanada (1)

Južnoafrička Republika (3)

Argentina (1)

Čile (1)

Odabrani tekstovi o kojima se raspravljalo su sljedeći: Josip Pupačić: *Tri moja brata*, Vesna Parun: *Dom na cesti*, Ivan Slamnig: *Ubili su ga ciglama*, Tin Ujević: *Kolajna*, A. B. Šimić: *Žrtve*. Tekstovi su birani načelom reprezentativnosti u svrhu proučavanja pjesničke slobode, s posebnim osvrtom na uvažavanje interesa polaznika, kao i njihovih ljudskih prava i sloboda.

² Npr., proučavajući autore hrvatske moderne, možemo navesti reprezentativne autore moderne zemalja iz kojih dolaze polaznici i usporediti književne obrasce, kao i glavnu poetsku misao toga doba.

³ Engelsfeld prevodi riječi pjesme *Marice, divojko*, a pjesmu *Budi svoj* ne navodi u cijelosti, već o njoj raspravlja u okviru jednoga dijaloga. Kod Kosovac, Lukić pjesme su namijenjene slušanju i reproduciranju izrecitiranoga.

3. “Ispravljanje pogrešaka”

U književnom djelu jezični se iskaz preobražava od uobičajenoga sredstva za sporazumijevanje među ljudima u poetsku poruku koja sadrži mnogo više obavijesti od obavijesti koje se šalju jezičnim iskazom u običnoj govornoj komunikaciji i takva je jezična poruka slojevita (prema Bouša 2004: 18). Prvi susret s pjesmama u kojim su pjesnici zbog ritma, rime ili stila izmijenili pravila jezičnoga standarda može izazvati u pozornoga inojezičnog čitatelja pitanje: Znaju li oni hrvatski jezik? Nešto manje pozorni čitatelji neće primijetiti odstupanje od standarda, zadržat će se na riječi koju ne razumiju ili će se zamisliti nad misli koju nam pjesnik šalje. Kod drugih neuobičajen red riječi može izazvati nerazumijevanje. Ako su čitatelji jako dobri poznavatelji hrvatskoga jezika, prepoznat će odstupanja i na fonološkoj razini. Zato je u analizi ovakve vrste tekstova važno da nastavnik preuzme ulogu moderatora u interpretaciji.

3.1. Morfološka odstupanja

Morfologija je dio gramatike koja proučava vrste riječi i njihove oblike, tj. njihovu morfološku strukturu (Barić i suradnici 1995: 95). Odgovor na pitanje kako se određeni oblik tvori nalazi se u jezičnoj kompetenciji čitatelja, a “jezično kompetentnim govornikom ne postaje se samo stečenim znanjem o jeziku / jezicima nego i znanjem o načinima upotrebe jezika” (Granić 2002: 80).

Uočavanje nepravilnosti na morfološkoj razini pogodno je za utvrđivanje jezičnoga znanja ili pak učenje ispravne uporabe morfoloških oblika u slučaju da ispitanici nisu prepoznali nepravilan oblik. Uočavanje morfoloških nepravilnosti otvara mogućnost spoznavanja bogatstva pjesničkoga jezika i razloga koji su nagnali autora na uporabu upravo takvoga oblika. Npr. na primjeru pjesme *Kolajna* puni infinitiv u futuru prvom koji slijedi nenaglašeni oblik pomoćnoga glagola htjeti pridonosi ritmu pjesme. Kako bi se opravdao autorov postupak i razvila osjetljivost za jezik neizvornih govornika, potrebno je pročitati oba moguća oblika – gramatičko ispravni i pjesnikov.

<i>Jer svaki jecaj postati će zlatnik</i>	<i>(Jer svaki jecaj postat će zlatnik</i>
<i>a moje suze dati će đerdane.</i>	<i>a moje suze dat će đerdane.)</i>

Uspoređivanje pjesničke riječi sa standardnim jezikom pokazat će da je autor postigao fluktuaciju riječi usporavajući pritom ritam pjesme.

Drugi primjer morfoloških nepravilnosti uočavamo u Slamnigovoj pjesmi *Ubili su ga ciglama*. U njoj se u istoj strofi upotrebljava i određeni i neodređeni oblik pridjeva.

Jedan žuti i brkati; jedan crveni, crknuti,
jedan zelen i rogat kao jelen,
u sjeni, pljesnivog, zida.

Evidentno je da je uporaba neodređena oblika u drugom stihu u službi postizanja rime. Primjer može poslužiti kao polazište za uočavanje razlike određenoga i neodređenoga pridjeva, koja se u govornom hrvatskom jeziku i ne uočava, ali je važna za pisani standardni hrvatski jezik.

S gramatičkom sročnosti subjekta i predikata susreće se još na prvom stupnju hrvatskoga kao J2, u nešto jednostavnijim formama. Čak i na ovom stupnju pozornom čitatelju neće promaknuti "pogrješka" Josipa Pupačića u sljedećim stihovima:

Kad sam bio tri moja brata i ja

kad sam bio četvorica nas.

Primijetit će množinski subjekt uz predikat koji je u jednini. Zašto je pjesnik upotrijebio ovakvu formu? Razlog nećemo tražiti tek u postizanju osebujnoga ritma. Razlog se krije u pjesnikovu poistovjećivanju sa svojom braćom. Nije na odmet spomenuti neke detalje njegova života koji će razjasniti uporabu ovakva oblika.⁴ Tako smo uz uočavanje sročnosti povezali činjenice iz pjesnikova života koje nas vode do duhovne angažiranosti čitatelja.

Morfološki nastavci aorista u pjesmi *Dom na cesti* Vesne Parun bit će prepoznatljiviji jedino polaznicima stupnja C1, koji su se s aoristom i imperfektom već susretali.

Ležah u prašini kraj ceste.

niti vidjeh njegovo lice

niti on vidje lice moje.

Na predlošku ove pjesme moguće je uočiti stilsku izražajnost uporabe ovih oblika jer se govornici s njima najčešće ne susreću, osim u književno-umjetničkim tekstovima. Polaznici nižih razina hrvatskoga kao J2 uočavaju nepoznat oblik te im je teško raspoznati o kojoj vrsti riječi se radi. Čak i kada osoba zna hrvatski toliko da može samostalno čitati kraće tekstove, u njima često nalazi nepoznate riječi kojima zbog nepoznavanja svih morfoloških i fonoloških pravila ne može odrediti osnovni oblik pa ih ne može naći u postojećim rječnicima i otkriti njihovo značenje, tj., ne može naći natuknicu (Jelaska 2005: 137). Nije ni važno da polaznici nauče prepoznavati navedene oblike jer se s njima najčešće neće ni susretati. Mišljenje je da bi "zbog ograničenosti uporabe i čestote iz rječnika manjega opsega trebalo isključiti imperfektne, a možda i aoristne oblike" (Jelaska, Cvikić 2005: 213). Znanje o ovim oblicima ipak bi trebalo biti spomenuto barem na informativnoj razini.

Još jedan pozitivan aspekt pjesničke slobode u nastavi jezika izostavljanje je samoglasnika zbog ritma i rime, kao u Slamnigovoj pjesmi *Ubili su ga ciglama*:

iz svega se, izvuko, samo, repić:

otpuzo, pa se, uvuko, u zid,

u zid, uzi, duzi.

Pažljiv čitatelj primijetit će izostavljanje samoglasnika /a/ iz glagolskog pridjeva radnog, redovito na višim razinama hrvatskoga kao J2. Primjer je poticajan i iz razloga što dio izvornih govornika hrvatskoga jezika u svojem svakodnevnom govoru zna upotrijebiti ovakve oblike. Okruženi izvornim govornicima, polaznici bi mogli doći do zaključka da

⁴ Pjesnikova braća poginula su od struje radeći u hidroelektrani na Cetini. Tu patnju pjesnik je nosio duboko u sebi, iako ni jednom riječi pjesme ne kazuje tu strašnu tragediju.

se radi o gramatičkom pravilu. Izostavljanje samoglasnika /a/ u ovoj pjesmi doprinosi posebnom pjesnikovu stilu i leksiku. Stješnjavanjem riječi i "gutanjem" fonema /a/, kao da se slika stješnjavanje životnoga prostora guštera iz navedene pjesme.

Govornicima jezika koji su morfološki manje složeni iznimno je teško učiti hrvatski kao morfološki složen jezik. Zbog toga je teško zamisliti učenje hrvatskoga jezika tako da se prvo usvaja rječnik, a potom gramatika (Cvikić, Bošnjak 2005: 187). Usvajanje gramatike pomoću uočavanja gramatičkih nepravilnosti nastalih uslijed pjesničke slobode obogaćuje i gramatičko i leksičko znanje o jeziku recipijenta.

Na višim stupnjevima zaključuje se o postojećim gramatičkim pravilima (Bergovec 2007: 58), a na nižim stupnjevima ovom metodom možemo uvesti strane govornike u sustav gramatičkih pravila.

3.2. Red riječi

Redosljed riječi u hrvatskom jeziku ne poklapa se uvijek s redosljedom riječi u drugim jezicima. Kad se cjelovito pristupi redosljedu rečeničnih sastavnica u hrvatskome standardnom jeziku, načelno ga se ne može smatrati slobodnim (Udier 2006: 62). Red riječi ovisi o složenosti sintaktičkih kategorija pa po tome može biti slobodan ili manje slobodan (Barić i suradnici 1995: 583).

U jednostavnim rečenicama stilski neutralni red riječi je takav poredak u kojem prvo slijedi subjekt pa predikat i objekt. Taj poredak zadržava i složena rečenica, a atribut, apozicija i predikatni proširak stoje što bliže onim riječima koje su im u rečenici otvorile mjesto (Barić i suradnici 2005: 585).

Zbog stilske izražajnosti pjesnici često koriste inverziju. U pjesmi *Dom na cesti* Vesna Parun zamjenicu i pridjev stavlja iza imenice:

*Niti vidjeh njegovo lice
niti on vidje lice moje.*

.....

*Tada on dozna kome je ruke
grlio uboge.*

U prvim stihovima red riječi je ispoštovan, zamjenica dolazi ispred imenice. Međutim, odmah u sljedećem stihu red riječi je obrnut. Polaznici početnih stupnjeva hrvatskoga kao J2 već se na samom početku upoznaju sa zamjenicama i stavljaju ih pred imenicu. Iole pozorniji čitatelj primijeti inverziju koju je pjesnikinja upotrijebila. Izražajnost pjesničke riječi opravdava uporabu ovog postupka inverzije. Teško da će itko u svakodnevnom govoru upotrijebiti ovakvu konstrukciju, ona zvuči neobično čak i lošijim neizvornim govornicima.

Postupak pjesnikinje ne dovodi u pitanje razumijevanje pjesme. Potrebno je naglasiti da je takav postupak karakterističan u poeziji, posebno polaznicima prvog stupnja, kada još nisu ovladali poretком riječi u hrvatskom jeziku.

Razdvajanje subjekta od predikata koristi A. B. Šimić u pjesmi *Žrtve*:

Mi

*svatko iz svog mučnog dana dolazeći
sretamo se na vratima noći.*

Razumijevanje dodatno otežava Šimićev oblik glagola sretati – *sretamo* umjesto standardnog *srećemo*, čime je naglašena iterativnost radnje.⁵

Stavljanje glagolskoga priloga sadašnjeg *dolazeći* na kraj stiha, ne vežući ga uz subjekt, nešto je razumljivije. Tek dobro upućeni polaznici primijete razliku, dok drugima ovakav položaj ne otežava razumijevanje toga dijela.

3.3. "Igre" leksikom

Govornici hrvatskoga kao J2 često prije usvoje leksičke konstrukcije od gramatičkih. Npr. usvajanjem fraze "Nema na čemu" pri prvom susretu s hrvatskim jezikom i kulturom, govornici nisu ni svjesni da su u toj fazi upotrijebili zamjenicu u lokativu. Teži se tomu da se usvajanjem vokabulara usvaja i gramatika (Bergovec 2007: 54).

Leksik hrvatskoga jezika u udžbenicima i priručnicima hrvatskoga kao J2 autori biraju intuitivno, dok se ne završi Hrvatski nacionalni korpus. U književno-umjetničkim tekstovima, posebno u poeziji, leksik ponekada odudara od svakodnevnoga govora. Polaznici koji uče hrvatski zbog sporazumijevanja kao jedinog razloga (npr. zaposleni u Hrvatskoj) neće biti zainteresirani za ovakvo polazište. Jezik književnosti odražava blago hrvatskoga jezika. Paradigmatski izbor riječi pripada stilskim izražajnim sredstvima. Često će se u pjesmama naći i arhaizmi ili riječi koje ne koristimo toliko često. Upravo zbog toga ni polaznici neće znati odrediti značenje određene riječi. Imenice *kolajna* i *đerdan* iz Ujevićeve pjesme nisu u aktivnom sloju hrvatskoga leksika. Pozornost će se zaustaviti na njima, ali teško da će ih i u kojem manjem rječniku uspjeti pronaći. Tu nastavnik treba preuzeti ulogu moderatora i objasniti značenje riječi. Kako bismo objasnili autorov izbor upravo ovih leksema, pročitajmo sljedeće verzije stihova:

*jer svaki jecaj postati će zlatnik,
a moje suze dati će đerdane.*

Zatim "prevedimo" nepoznate riječi:

*jer svaki jecaj postati će zlatnik,
a moje suze dati će ogrlice.⁶*

Ovaj turcizam i te kako je stilski obilježen i možemo ga promatrati na više slojeva. Svrha njegova uočavanja nije u bogaćenju leksika, vjerojatno će ga svi ubrzo zaboraviti; njegova je svrha u uživanju slušanja umjetničke riječi *hrvatske*.

Najveće poigravanje leksikom uočavamo kod Slamniga. Njegov jezični "ludizam" često je nerazumljiv i izvornim govornicima hrvatskoga jezika. Razlog uvrštavanja ove pjesme

⁵ Potrebno je objasniti ovaj glagol, pogotovo jer bi se od infinitiva sretati vrlo lako analogijom moglo doći do Šimićeva oblika *sretamo*, čak i na višim razinama hrvatskoga kao J2.

⁶ Đerdan – ogrlica, lanac na vratu (Klaić 1968: 323). U sklopu kulturoloških spoznaja treba naglasiti što je đerdan značio djevojkama iz unutrašnjosti Dalmacije. Također treba istaknuti da većina govornika hrvatskoga jezika neće razumjeti neizvorne govornike ako umjesto standardne imenice *ogrlica* upotrijebe imenicu *đerdan*.

u analizu nekoliko reprezentativnih tekstova leži upravo u njegovu jezičnom ludizmu, koji dovodi do posebnoga fonetskoga i semantičkoga ustrojstva pjesme kao cjeline, a s druge strane progovara o jednom svakodnevnom problemu. Fonetiku u književno-umjetničkim tekstovima (fonostilistiku) nismo unijeli u ovaj rad kao posebnu odrednicu, zato ćemo nešto o njoj progovoriti preko nekih od sljedećih stihova.

U prvim stihovima pjesme Slamnig u svrhu ritma, rime i izražajnosti ponavlja sintagme:

*Ubili su ga ciglama: crvenim ciglama
pod zidom, pod zidom, pod zidom...*

Leksemi su poznati govornicima, međutim, je li poznat i smisao? Teško da će netko uspjeti pronaći ključ za interpretaciju pjesme bez nastavnikova komentara.⁷

Razlog uvrštavanja ove pjesme u pet odabranih za ovu analizu upravo je poseban izbor riječi na paradigmatskoj i sintagmatskoj razini, koji pridonosi drugačijem pogledu na hrvatski jezik. Prava mala igra riječima skriva se u zadnjim stihovima pjesme:

*otpuzo, pa se: uvuko, u zid,
u zid, uzi, duzi.*

Rastavimo li zadnje dvije riječi na foneme i spojimo u smislenu cjelinu, dobit ćemo opet *u zid, u zi*. Izostavljanjem zadnjeg fonema /d/ autor kao da je prekinuo ionako naglo prekinut život guštera iz ove pjesme, čiji je samo rep još ostao živ, a zatim i njega napušta iskra života. Nerazumljivi sklop riječi odjednom postaje kristalno jasan: pjesnik progovara o borbi svakog od nas za životni prostor koji mogu, bez ikakva razloga, poremetiti neki "zli" ljudi. Zar nije jednaka situacija na svim krajevima zemaljske kugle? A ima li "nježnijeg" načina za slanje takve poruke nego preko čari izražajnoga hrvatskog jezika, koji bogatstvom svojih leksema i njihovim međusobnim rasporedom može, poput glazbe, ući u srca čitatelja.

Semantika ovih leksema poprima posebno značenje nepravilnom uporabom interpunkcijskih znakova, pogotovo zareza. Stavljanje zareza (pravopisna pravila) također pripada u praktičnu uporabu hrvatskoga jezika.

Leksičkim pristupom također smo mogli provjeriti gramatičku točnost, jer on naglašava potrebu praktičnosti i upotrebljivosti naučenoga jezika (Bergovec 2007: 64).

4. Poruka poslana u svijet

Cilj učenja hrvatskoga jezika nije samo stjecanje jezičnih kompetencija. Polaznike se mora upoznati i s književnim jezikom, koji se stvara istodobno s općim društvenim i kulturnim razvojem, uz obrazovanje i utjecaj intelektualnih krugova (Bouša 2004: 182). On također potiče kreativno izražavanje i stvaranje. Ovakav pristup obradi gramatike može u buduće rezultirati književnim tvorbama kao u (1).

Svaki dan trebam ljubav
Svaki dan trebam pjevati

⁷ Nitko od ispitanih polaznika nije uspio prodrjeti u dublji sloj pjesme, no ne smijemo zaboraviti da interpretacija ove pjesme i izvornim govornicima hrvatskoga koji je obrađuju u okviru srednjoškolske nastave ponekada predstavlja izrazit problem.

Svaki dan trebam se smijati
Svaki dan trebam prirodu
(Liah Bijelić, polaznica stupnja A2)

Izražajne mogućnosti hrvatskoga jezika bogate su i nemjerljive. Možda nećemo kod svih polaznika potaknuti kreativno stvaranje. Možda neće svi ni kreativno razmišljati. Ali poruku koju su prepoznali u pjesničkoj riječi hrvatskih autora nosit će sa sobom u svijet. Spoznat će bogatstvo hrvatskoga duha, jer i u "maloj" Hrvatskoj pjesnici osjećaju i znaju pisati o motivima koje koriste i drugi, poznatiji autori.

Osim toga, svaki polazni tekst osnova je za daljnju komunikaciju. Svaki čovjek može doživjeti određeni tekst na samo sebi svojstven način, Tako da su ovakvi tekstovi ne samo osnova za usustavljivanje jezičnog i leksičkog znanja nego i osnova za razvijanje diskusije i iznošenje vlastitih stavova. Na jednoj relativno kratkoj pjesmi možemo ostvariti sve ciljeve koje nam nalaže nastava.

Izbor polaznih tekstova u nastavi hrvatskoga kao J2 ionako je samo osnova za daljnje samostalno djelovanje i promišljanje, kao što je udžbenik "samo osnova na kojoj dalje gradi, stvara i uči student, uz pomoć i savjete nastavnika" (Barac-Kostrenčić, Kovačićek, Lorasić 1982: 63).

5. Zaključak

Učenje hrvatskoga kao J2 na svim razinama zahtijeva i spoznavanje pravih duhovnih vrijednosti. Iako još nisu usustavljeni programi i razine znanja, kao ni rječnička građa koju određeni stupanj treba obuhvaćati, autori udžbenika, priručnika, kao i sami nastavnici, nastoje se što više prilagoditi potrebama polaznika. Poučavanje mladih i odraslih bitno se razlikuje od poučavanja djece. Njima se mogu ponuditi sadržaji koji neće samo podučavati gramatičkim oblicima i vokabularu na već poznatim šabloniziranim dijalozima već će razvijati i njihove kognitivne sposobnosti i utjecati na trajne duhovne vrijednosti. Jedan od mogućih izbora su književno-umjetnički tekstovi, pogotovo pjesme reprezentativnih hrvatskih autora. Pjesme progovaraju svojim jezikom, književnim jezikom, koji se razlikuje od standardnoga govora i naučenoga jezika. Odstupanje od pravila (pjesnička sloboda) ne mora biti uzrok nerazumijevanja; ona može biti upravo poticajno sredstvo za razvijanje i ostvarivanje svih zadanih ciljeva nastave hrvatskoga kao J2.

U gramatičkom smislu, odstupanja uzrokovana pjesničkom slobodom mogu pomoći boljem usustavljanju naučenih pravila o uporabi određenih gramatičkih konstrukcija. Kako se ponekada nepravilni oblici znaju čuti i kod izvornih govornika, apostrofiranje tih postupaka doprinosi pravilnoj uporabi jezika.

Red riječi u hrvatskom jeziku kreće se od relativno slobodnog do utvrđenog strogim pravilima. Želeći postići stilske izražajne efekte, pjesnici na sintagmatskoj razini "slažu kolaž". Uočavanje ili podučavanje nepravilnostima s druge strane razvija poseban osjećaj za jezik umjetničke književnosti, koji je bogatstvo naše kulture i našega naroda.

Leksička se znanja u hrvatskom jeziku često uče prije gramatičkih. Na pjesmi kao cjelini promatraju se međusobni odnosi leksika i gramatike. Također se susreće s

nepoznatim riječima, koje se neće naći ni u manjim rječnicima, a koje možemo povezati s povijesti ili s određenim hrvatskim regijama, tako da nam znanje o leksiku pruža mogućnost korelacije s ostalim važnim područjima proučavanja i poučavanja hrvatskoga kao J2 u punini njegove kulture, civilizacije i povijesti. Na takvim predlošcima stječu se i međukulturne kompetencije.

Neizvorni govornici hrvatskoga jezika upijaju u sebe poruke koje su dobili učeći. One nastavljaju u njima živjeti i nose ih sa sobom u svijet, kao trajne duhovne vrijednosti. Jasno da su "sve kompetencije podložne promjenama, kao uostalom i sam jezik" (Granić 2002: 81), no i te kako vrijedi pokušati na ovaj način oplemeniti međudjelovanje kulture i umjetnosti.

Sve te ciljeve moguće je postići uporabom pjesničke riječi zasićene pjesničkom slobodom kao književnog predloška u nastavi hrvatskoga kao J2, što smo i pokušali pokazati u ovom radu.

6. Literatura

- Barac-Kostrenčić, Kovačićek, Lorašić** (1982). *Učimo hrvatski, 1. stupanj, Priručnik za studente*. Zagreb: Centar za učenje stranih jezika.
- Barić, Eugenija i suradnici** (1995). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bergovec, Marina** (2007). Leksički pristup u nastavi stranih jezika s posebnim osvrtom na hrvatski. U *Lahor*, Vol.1, No 3. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Bouša, Dubravka** (2004). *Priručnik za interpretaciju poezije s pojmovnikom*. Zagreb: Školska knjiga.
- Cvikić, Lidija, Bošnjak, Marija** (2005). Rječnička sastavnica. U Jelaska, Zrinka i suradnici: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Engelsfeld, Mladen** (1996). *Croatian through conversation*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Ferbežar, Ina** (2002). Slovenski jezik za strance – program obrazovanja za odrasle. U *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini I.: prikazi, problemi, putokazi*, ur. Kovačević, Pavličević-Franić. Zagreb: Naklada Slap.
- Granić, Jagoda** (2002). Sociolingvistička dimenzija komunikacijske kompetencije u višejezičnoj sredini, *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini I.: prikazi, problemi, putokazi*, ur. Kovačević, Pavličević-Franić. Zagreb: Naklada Slap.
- Gulešić-Machata, Milvia** (2006). Kroz književnost do kompetencije u J2, *Lahor*, Vol. 1, No.1. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Jelaska, Zrinka, Cvikić, Lidija** (2005). Gramatička obilježja i rječnici, Jelaska, Zrinka i suradnici: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Zrinka** (2005). Oblici hrvatskih riječi. U Jelaska, Zrinka i suradnici: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Zrinka, Kusin, Igor** (2005). Usustavljanje naziva. U Jelaska, Zrinka i suradnici: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Klaić, Bratoljub** (1968). *Veliki rječnik stranih riječi*. Zagreb: Zora.
- Kosovac, Lukić** (2007). *Učimo hrvatski 2*. Zagreb: Centar za strane jezike.
- Novak-Milić, Jasna, Gulešić-Machata, Milvia** (2006). Međukulturna kompetencija u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika. U *Lahor*, Vol. 1, No.1. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.

- Pavletić, Vlatko** (1970). *Zlatna knjiga hrvatskoga pjesništva od početaka do danas*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Požgaj-Hadžić, Vesna, Benjak, Mirjana** (2002). Hrvatski jezik kao izborni predmet u slovenskoj devetogodišnjoj osnovnoj školi. U *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini I.: prikazi, problemi, putokazi*, ur. Kovačević, Pavličević-Franić. Zagreb: Naklada Slap.
- skupina autora** (2006). *Hrvatski za početnike 1, udžbenik i rječnik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Solar, Milivoj** (1991). *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šimić, Antun Branko** (1995). *Opomena*. Zagreb: Konzor.
- Težak, Babić** (1992). *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Udier, Sanda Lucija** (2006). Položaj glagolskih enklitika u nastavi hrvatskoga kao stranoga jezika za početnike. U *Lahor*, Vol. 1, No.1. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.

On *licentia poetica* (or, Excuse me, do they know how to speak Croatian?)

Summary

Learning Croatian as a L2 at all levels also requires cognition of the moral values. Despite various programmes and knowledge levels, just as the fact that dictionary corpus that each level should proscribe, aren't balanced, authors of coursebooks, textbooks, manuals, as well as teachers themselves, are trying to teach language according to the students' needs. Teaching adults is very different in comparison to teaching children. When teaching adults, one must think about their cognitive abilities and spiritual values and how to affect them. So, at these levels lessons based on just grammar and vocabulary, with cliché dialogues, must be avoided.

*One of the possibilities are literature foregrounds, especially poems written by famous Croatian authors. Poems have their own language, literary language, dissimilar to standard language and speech which students had learned. Rule bias and *licentia poetica* – artistic licence - don't have to be the cause of non-understandings; they could be encouraging for developing and achieving all the goals of teaching Croatian as a second and foreign language.*

*In this paper a thesis is set that usage of literature-artistic foregrounds which include *licentia poetica* on grammar level improves learning Croatian as L2. After the first 'shocking' effect, students, together with their mentor, detect exceptions and by that they improve their own reception of grammar and orthographic rules. This paper is grounded on teaching Croatian as a second and foreign language in the Croatiaca school, Centre for Croatian Studies, University of Philosophy in Split. Levels included in this research are A2, B2 and C 1.*

*Paradigms for teaching are anthological poems written by famous Croatian authors: Josip Pupačić: *Tri moja brata*, Vesna Parun: *Dom na cesti*, Ivan Slamnig: *Ubili su ga ciglama*, Tin Ujević: *Kolajna*, Antun Branko Šimić: *Žrtve*. In these poems it is possible to see that exceptions in artistic language lead to recognition of grammar and orthography rules. Poems have their own language, language of literature, different from standard language and speech. These poems have been*

chosen by the principle of representativity, trying to study licentia poetica, while especially taking into consideration interests of students, just as their human rights and freedoms.

Exceptions (licentia poetica) don't have to be the cause of non-understandings, they can encourage students to learn more and progress better than before.

Grammatically, these exceptions caused by licentia poetica can help students to understand the use of certain grammar rules and sentence constructions. As these irregular forms could sometimes be heard by native speakers, the emphasizing of these usages leads to correct usage of language.

Word order in the Croatian language can be relatively free, but also governed by very strict rules. Wishing to achieve emphatic stylistic effects, poem writers, at syntagmatic level, often compose a patchwork. Perceiving and teaching these irregularities, on the other hand, means building up a special feeling for the language of the artistic literature, the jewel of our culture and our nation.

In the Croatian language, lexis is taught before grammar. In a poem as a unit, we can observe mutual relations of lexis and grammar. Also, a student can encounter words that s/he doesn't know and that s/he can't find in smaller dictionaries. These words can be connected to the history or certain Croatian regions, so that lexical knowledge gives them the opportunity to correlate with other important areas of researching and teaching Croatian as L2, in the totality of its culture, civilisation and history. In a paradigm like this students can achieve intercultural competence.

A non-native speaker of Croatian language soaks in messages s/he has gotten by learning Croatian. Of course, they reside within their inner lives and students take them all over the world, as permanent spiritual values.

All competences are subjects to change, as is a language by itself (Granić 2002: 81), but it is worth to experiment and enrich interactivity of culture and art in this way.

It is possible to achieve all these goals by using poetical pieces, poems full of examples of licentia poetica, as a paradigm in learning Croatian as a second and foreign language. That is what this paper tries to explain and prove.

Key words: *Croatian as L2, literary texts, poetic license, morphology, word order, lexicon, spiritual values, intercultural communication*